

Ο ΦΡ. ΒΑΚΩΝ

Ὁ Φρ. Βάκων (Fr. Bacon 1561—1626) ἦταν νομικός. Εἶχε κλίση πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, χαρακτηῖρα φιλοχρηματο καὶ φίλαρχο καὶ ἀπὸ φυσικὴ του ἱκανότητα ἦταν πάντα κύριος τῶν λέξεων καὶ τῶν ἐκφράσεων.

Ἄρχισε τὴ σταδιοδρομία του ὡς φίλος, σύμβουλος καὶ πελάτης τοῦ κόμη τοῦ Ἑσσεξ, εὐνοουμένου τῆς βασίλισσας Ἐλισάβετ.

Ὅταν ὁ κακότυχος ἐκεῖνος αὐλικὸς παρὰ τὶς προειδοποιήσεις του παρασύρθηκε σὲ μιὰ προδοτικὴ ὑπόθεση, στὸ συμβούλιο πού ἐγίνε γιὰ τὴ δίωξη, ὁ Βάκων παρουσιάστηκε σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς δριμύτερους κατηγοροῦς.

Τυπικὰ βέβαια αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἦταν τὸ καθῆκον, πού εἶχε ὡς νομοταγῆς ὑπήκοος τῆς βασίλισσας. Δὲ νομίζω ὅμως ὅτι ἦταν καθῆκον του, νὰ συμβάλῃ μετὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Ἑσσεξ στὴ σύνταξη ἐνὸς λιβέλου, ἔστω καὶ κατὰ διαταγὴ τῆς βασίλισσας, μὲ τὸν ὁποῖο ἐξευτελιζόταν ἡ μνήμη τοῦ πρώην φίλου καὶ προσιάτη του.

Στὴν ἐπόμενη βασιλεία ὁ Βάκων ἐπρόσφερε συνεχεῖς ὑπηρεσίες στὸν Ἰάκωβο καὶ τοὺς αὐλικούς του. Ὅταν ὁ κυριώτερος ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Σόμερσετ ἔπεσε, καὶ κατηγορήθηκε γιὰ φόνο, ὁ Β. διηύθυνε τὶς ἀνακρίσεις καὶ βρίσκοντας τὶς ἀποδείξεις ἀνεπαρκεῖς, ὑπέβαλε στὸν Ἰάκωβο τὴ γνώμη, νὰ παρασύρουν τὸ φυλακισμένο σὲ ὁμολογίες δίνοντάς του ψεύτικη ὑπόσχεση ἀμνηστείας !!

Τὴν τελικὴ προαγωγή του ὁ Βάκων τὴ χρωστοῦσε στὸ Buckingham καὶ στὸ ὅτι ὁ λόρδος Κῆπερ δέχτηκε νὰ γίνῃ ὄργανο τοῦ κακοῦ ἐκείνου ἀνθρώπου, γιὰ νὰ διαστρέφουν μαζὶ τὴ δικαιοσύνη. Κάποιος νέος ἔκαμεν ἀγωγή ἐναντίον ἐνὸς δολίου ἐπιτρόπου — τοῦ θείου του — ζητῶντας νὰ τοῦ ἀποδοθῆ ἕνα χρηματικὸ ποσό. Ὁ Βάκων καταδίκασε τὸν ἐνάγοντα. Ὁ Buckingham ἐπενέβη καὶ πρότεινε νὰ ξαναδικαστῆ ἡ ὑπόθεση.

Ὁ Βάκων λοιπὸν εἶδε στὸ ἀναμεταξὺ καὶ τοὺς δυὸ διαδίκους χωριστὰ καὶ ἀκυρώνοντας τὸ σκεπτικὸν τῆς ἀποφάσεως, ἀνάγκασε τὸ νέο νὰ σταματήσει κάθε ἐνέργεια καὶ νὰ δεχτῆ νὰ πάρῃ ἓνα ποσὸ μικρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἀνῆκε (E. A. Abbot). Σὲ ἄλλη περίπτωση ἄσκησε τὴ δικαστικὴ του ἐξουσία κατὰ τρόπο, ποὺ δὲν ἀνταποκρινόταν στὶς ἐπιθυμίες τοῦ Buckingham, νόμιμα ὅμως καὶ χωρὶς πρόθεση νὰ βλάβῃ. Ὁ ἀγέρωχος αὐλικὸς τοῦ ἔστειλε τότε ἓνα γράμμα γεμάτο βρισιές, στὸ ὁποῖο ὁ Βάκων ἀπάντησε μὲ φράσεις ἐξευτελιστικῆς ὑποταγῆς. Ἡ δουλοπρέπεια ἐκείνη εἶχε τὴν ἀμοιβή της, διότι τὸ 1618 ὁ φιλόσοφος ἐγίνε Λόρδος Καγκελάριος (Πρόεδρος Δικαστηρίου).

Ἔστερα ἀπὸ τρία χρόνια τὸν πέταξαν ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκείνη θέση, μὲ διάφορες κατηγορίες γιὰ διαφθορὰ κατὰ τὴν ἐξάσκηση τῶν καθηκόντων του.

Τὶς κατηγορίες ἐκεῖνες ὁ Βάκων τις παραδέχτηκε ὅλες. Ἡ ὑπόθεση ὅμως αὐτὴ εἶναι μπερδεμένη, σκοτεινὴ, γεμάτη ἀντιφάσεις καὶ τὰ ὅρια τοῦ βιβλίου δὲ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τὴ συζητήσωμε.

Μὰ πάλι κάτι πρέπει νὰ ποῦμε γιὰ τὴ φιλαλήθεια τοῦ Βάκων. Ὁ Καγκελάριος παραδέχτηκε ὅτι εἶχε πάρει δῶρα ἀπὸ τοὺς διαδίκους, ἀρνήθηκε ὅμως ὅτι ἐπηρεάστηκαν ποτὲ οἱ κρίσεις του ἀπὸ αὐτά· καὶ τὴν ὁμολογία του δέχονται φαίνεται γενικὰ ὡς ἐπαρκῆ δικαιολόγησι. Ἡ ἀξία της ὅμως μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ ἔξ αἰτίας δύο ἐκθέσεων, ποὺ ἀναφέρει ὁ Dean Church. Ἡ μιὰ ἐγίνε στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἀπὸ τὸ βουλευτὴ Γεώργιο Χάστιγξ, ποὺ ἦταν μεσάζων στὶς δωροδοκίες τοῦ Aubrey πρὸς τὸν Καγκελάριο. Ὁ Χάστιγξ δήλωσε ὅτι, ὅταν εἶπε στὸ Βάκων ὅτι ἂν τὸν ρωτοῦσαν γιὰ τὸ ζήτημα, ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ὁμολογήσῃ, τοῦ ἀπάντησε : «Γεώργιε ἂν τὸ κάνῃς, ἐγὼ θὰ τ' ἀρνηθῶ στὴν τιμὴ μου καὶ μὲ ὄρκον». Ἡ ἄλλη ἀναφέρει ὅτι ὅταν τὸν κατηγορήσαν πὼς εἶχε γνωμοδοτήσει μεροληπτικά, χαριζόμενος σὲ κάποια ἀπαίτηση τῶν αὐλικῶν καὶ πῆρε 1200 λίρες, ἔφερε ὡς δικαιολογία, ὅτι ὅλοι οἱ δικαστὲς ἦταν σύμφωνοι, πράγμα ποὺ οἱ δικαστὲς ἀρνήθηκαν ὅλοι τους.

Οἱ κατηγορίες αὐτὲς δὲν ἀναιρέθηκαν. Ἡ βεβαίωση τοῦ

Βάκων ότι ποτέ δὲν ἐπηρεαζόταν στίς κρίσεις του ἀπὸ δωροδοκίες καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς του ὅτι ἦταν ὁ δικαιότερος δικαστὴς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πατέρα του, δὲ μποροῦν νὰ ἔχουν καὶ μεγάλη σημασία. Ὅσο πάλι γιὰ τὴ δικαιολογία του, ὅτι τὸ δίκαιο τῶν ἀποφάσεών του δὲν ἀμφισβητήθηκε ποτέ, ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ; Ὁ εὐνοηθεὶς διάδικος ὄφειλε νὰ κρατᾷ τὴ γλῶσσα του καὶ ὁ ἀτυχὴς δὲ μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε, ὅτι θὰ γύρνε νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφή του ὑποβάλλοντας ἐνοστάσεις στὴν ἀπόφαση τοῦ Καγκελαρίου.

Ὅπως δὲ ποτε ὁ Β. ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι τὸ νὰ δέχεται δῶρα πρὶν ἀπὸ τὴ δίκη, ἦταν παράνομο καὶ ἐγκληματικό, ὅπως τὸ δείχνει πολὺ καλὰ καὶ ἡ ἀπάντησή του στὸν Ἐγκερτων, ἀπάντηση πού ἀνατρέπει ἐπίσης καὶ τὴ δικαιολογία, ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἦταν κοινὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς. Καὶ ἂν ὑπῆρχε τέτοια συνήθεια, ὁ Β. θὰ μποροῦσε νὰ δεχτῆ τὴν ἐναντίον του δίκη, καὶ νὰ ἀναφέρῃ τὴ συνήθεια ὡς ἐπαρκῆ ἀπολογία, ἢ ὡς ἐλαφρυντικὸ τῆς συμπεριφορᾶς του. Αὐτὸ θὰ ἦταν ἕνας κάπως ἀξιοπρεπέστερος δρόμος ἀπὸ ἐκεῖνον, πού ἀκολούθησε πραγματικά, πού ὁμολόγησε δηλαδὴ τὴν ἐνοχὴ του σὲ ὅλες τὶς κατηγορίες, παραδίνοντας τὸν ἑαυτό του στὸ ἔλεος τῶν Λόρδων. Ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκανε σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἰσχυρῶν προστατῶν του, γιὰτὶ μὲ τὸ δημόσιο ἔλεγχον θὰ ἔβγαιναν στὴ φόρα καὶ οἱ δικές τους ἀτιμίες.

Ἐπειδὴ ἡ ποινὴ του ἀνεστάλη ἀμέσως, φαίνεται πιθανὸ ὅτι ἔγινε κάποια τακτοποίηση ἀπὸ τὸ Βασιλέα καὶ τὸ Buckingham. Γιὰ ἕναν ἀθῶο ὅμως τὸ νὰ σωθῆ μὲ μιὰ ψεύτικη ὁμολογία ἐνοχῆς, εἶναι πιὸ ἀτιμωτικὸ ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Μακώλεϋ, ἀπὸ τὸ νὰ δωροδοκεῖται.

Οἱ ἀπελπιστικὲς προσπάθειες μερικῶν ἀπολογητῶν γιὰ ν' ἀποκαταστήσουν τὸ Βάκων, ὀφείλονται καθὼς φαίνεται, στὴν ὑπερβολικὴ ἐκτίμηση πού εἶχαν γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἄλλοι κριτικοὶ τοῦ ἀρκοῦνται νὰ τὸν περιγράψουν ὅπως παρουσιάζεται στὸ λεγόμενον πορτραῖτο τοῦ Rembrandt, «μὲ τὸ μεσημέρι στὸ μέτωπο καὶ τὴ νύχτᾴ στὴν καρδιά». Καὶ ἄλλοι

πάλι ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἶχε ἀνήθικο χαρακτῆρα, βγάζουν τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ σκέψη του ἦταν διεφθαρμένη.

Στὸ Βάκων ἀλήθεια δὲν ταιριάζει καθόλου ὁ τίτλος τοῦ σοφώτατου καὶ ὑπέροχου, μὰ οὔτε πάλι μποροῦμε νὰ τὸν χαρακτηρίσωμε ὡς τὸν κατώτερο τῶν ἀνθρώπων. Ἀγάπησε πραγματικὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ προσπάθησε πολὺ νὰ τὴν ἐξυπηρετήση, ἀφιερώνοντας γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μιὰν ἀληθινὰ φιλοσοφικὴ διάνοια.

Οἱ προσπάθειές του ἀποβλέπανε στὸ ν' ἀποκτήσῃ ἡ ἀνθρώπινη δύναμη ἀπεριόριστη κυριαρχία πάνω στὴ φύση, ἀφοῦ γνῶσις πέρα πέρα ὅλα της τὰ μυστικά. Τὴ γνῶσις αὐτὴ ὁ Β. πίστευεν ὅτι μποροῦσε νὰ τὴν ἐπιτύχῃ μεταρρυθμίζοντας τὶς μεθόδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας.

Δυστυχῶς γιὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο ὁ νοῦς μόνος δὲ φτάνει. Ὁ Β. θεωρεῖται καὶ πολὺ σωστὰ μεγάλος θιασώτης τῆς ἀρχῆς ὅτι : «ἡ ἀλήθεια μόνο μὲ τὴν ἐμπειρία εἶναι δυνατὸ νὰ γνωσθῇ».

Ἡ φιλοσοφία του ὅμως ξεκινᾷ μὲ κάποια δυσπιστία πρὸς τὴν ἀρχὴ αὐτὴ. Ἐκεῖνος ποὺ πῆρε ὅλο τὸ ἐπιστητὸ ὡς περιοχὴ του, παράλειψε ἀπὸ τὴν ἐπισκόπησή του ἓνα κάπως σπουδαῖο ἀντικείμενο, δηλαδὴ τὴ γνῶσις τὴν ἴδια, τὰ ὅρια της καὶ τοὺς νόμους της.

Ἄν ἡ προσοχὴ του κατευθυνόταν πρὸς τὸ δρόμο αὐτό, ὁ πραγματικὰ ἀπαραίτητος ὅρος στὶς ἐμπειρικὲς ἀρχές θὰ ἦταν ἡ ἀποταμίευση τῶν πρωταρχικῶν ἀληθειῶν, ποὺ ἔχουν ἤδη διαπιστωθῆ. Μὰ ἡ ἀπεριόριστη ματαιοδοξία τοῦ ἔρασιτέχνη μεταρρυθμιστῆ, τὸν εἶχε φαίνεται πείσει ὅτι αὐτὸ θὰ εἶχε πολὺ μικρὰ ἀποτελέσματα ἢ καὶ κανένα. Ἡ ἐπόμενη περίοδος τῆς Ἀναγεννήσεως ἦταν ἐποχὴ ἔντονης δραστηριότητος, μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ἀναβίωση τῆς μελέτης τῆς ἑλληνικῆς σοφίας.

Πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα εἶχε κιόλας σημειωθῆ μεγάλη πρόοδος στὴν Ἀλγεβρα, τὴν Τριγωνομετρία, Ἀστρονομία, Ὄρουκτολογία, Βοτανικὴ, Ἀνατομία καὶ Φυσιολογία. Πρὶν νὰ δημοσιευθῆ τὸ «Νέον Ὅργανον», ὁ Ναπιέ εἶχεν ἐφεύρει τοὺς Λογαρίθμους, ὁ Γαλιλαῖος ἀναδημιουργοῦσε τὴ Φυσικὴ, ὁ Ζιλ-

μπὲρ εἶχε φτιάσει τὴν ἐπιστήμη τοῦ Μαγνητισμοῦ καὶ ὁ Χάρβεϋ εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος, Αὐτὰ ἦταν γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὁ Βάκων δὲν ἔκαμε τὸν κόπο νὰ μελετήσῃ· εἴτε ἀγνοεῖ, εἴτε περιφρονεῖ, εἴτε ἀρνεῖται τὸ ἔργο, πού ἔδωσαν οἱ λαμπροὶ προκάτοχοι καὶ οἱ σύγχρονοὶ του. Θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ πιστέψωμε ὅτι ἀπέρριπτε εἰρωνικὰ τὴ θεωρία τοῦ Κόπερνικ, ποτὲ ὅμως δὲν τὴν παραδέχτηκε παρ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα, πού καὶ οἱ μεγαλύτεροὶ ἀστρονόμοι τῆς ἐποχῆς τὰ θεωροῦσαν ἐπαρκῆ. Καὶ ὅσο γερνοῦσε τόσο μεγαλύτερη ἔχθρα ἔδειχνε πρὸς τὴν ἀξία της.

Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ καταπληκτικὸς ὄγκος τῶν παρατηρήσεων τοῦ Tycho Brahe καὶ οἱ ἀξιοθαύμαστες γενικεύσεις πού στήριξε πάνω τους ὁ Κέπλερ, δὲν ἀναφέρονται καθόλου στὰ ἔργα του.

Καὶ λέμε τώρα, ὅτι ἐκεῖνο πού πράγματι κατάστρεψε τὸν Ἀριστοτελισμό, ἦταν ἡ Ἑλιοκεντρικὴ Ἀστρονομία, ὅπως τὸ εἶχε ἰδεῖ πολὺ σωστὰ ὁ Μπροῦνο· ὁ Βάκων μὲ τὸ νὰ τὴν ἀγνοήσῃ ἔμεινε δέσμιος τῆς Μεσαιωνικῆς Φιλοσοφίας.

Μελετῶντας τὸ Μπροῦνο, εἶδαμε ὅτι ψυχὴ τοῦ Ἀριστοτελικοῦ συστήματος ἦταν ἡ διάκριση, πού ἔκανε *μορφῆς* καὶ *ὑλης*. Καὶ τὴ διάκριση αὐτὴ ὁ Βάκων τὴ δέχτηκε ἀνεξέταστα ἀπὸ τὸ Σχολαστικισμό. Σκοπὸς τῆς ζωῆς του ἦταν νὰ ἐξακριβώσῃ μὲ ποιὸ συνδυασμὸ μορφῶν εἶχε σχηματιστῆ τὸ κάθε σῶμα. Ἐπειτα κατευθύνοντας τοὺς συνδυασμοὺς τεχνητὰ σὲ κάποιο μόριο ὑλης νὰ φέρῃ στὴ ζωὴ τὴν ἀναζητούμενη οὐσία.

Τὴν τόσο δοξασθεῖσα ἐπαγωγικὴ μέθοδός του γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὴν ἐπινόησε.

Γιὰ ν' ἀνακαλύπτωμε τὶς μορφὲς ἐμάθαμε πρῶτα νὰ καταρτίζωμε ἐξαντλητικὸς καταλόγους τῶν φαινομένων καὶ τῶν μορφῶν, πού εἶναι ὑπὸ ἐξέταση καὶ ἔπειτα ν' ἀποκλείωμε ἀπὸ τοὺς καταλόγους μας κάθε μορφὴ, πού δὲ συνυπάρχει μὲ τὸ φαινόμενο, τοῦ ὁποίου ἀναζητοῦμε τὴ μορφὴ. Ἄν π.χ. προσπαθοῦμε ν' ἀνακαλύψωμε τὴ μορφὴ τῆς θερμότητος, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ βάλωμε στὸν κατάλόγός μας τὸν ὄρο οὐράνια φύση, διότι ἐνῶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶναι θερμὸ, τὸ φῶς τῆς σελήνης εἶναι ψυχρὸ.

Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ σειρά τέτοιων ἀποκλεισμῶν ὁ Βάκων πί-

στευε ὅτι μιὰ μόνο μορφή στὸ τέλος θὰ φτάση νὰ μείνη, ἢ ἀναλλοίωτη αἰτία τοῦ ὑπὸ μελέτην φαινομένου καὶ τίποτ' ἄλλο. (F.C.S. Schiller).

Ὡπως παρατηρεῖ ὁ Δρ Σίλλερ ἡ μέθοδος αὐτὴ τῶν ἀποκλεισμῶν δὲν εἶναι νέα, μὰ καὶ ὁ Βάκων δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι τὴν ἐπινόησεν αὐτός. Τουλάχιστο στὸ *Νέο Ὁργανο* σημειώνει ὅτι εἶχε ἤδη χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς ἓνα ὀρισμένο σημεῖο, γιὰ τὴ συζήτηση τῶν ὀρισμῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Κι ἄλλοῦ ἐξαίρει τὸν Πλάτωνα «ὡς ἓναν ἄνθρωπο (ἓναν πού ἐπισκοποῦσε κάθε πρᾶγμα ἀφ' ὑψηλοῦ) πού μέσα στὴν περὶ Ἰδεῶν διδασκαλία του διέκρινε, ὅτι οἱ Μορφές ἦταν τὸ ἀληθινὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης. Ἐχασε ὁμως τοὺς καρπούς τῆς ὀρθότατης αὐτῆς γνώμης, διότι θεωροῦσε καὶ προσπαθοῦσε νὰ συλλάβῃ τὶς μορφές ἐντελῶς χωρισμένες ἀπὸ τὴν ὕλη κι ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι γύρισε πάλι πρὸς τὶς θεολογικὲς διερευνήσεις».

Ὁ Β. πρέπει νὰ ἤξερε ὅτι ἡ μορφή αὐτὴ δὲν ταίριαζε στὸν Ἀριστοτέλη. Καὶ ἀλήθεια οἱ ἴδιοι οἱ Ἀκαδημαῖκοι γνωρίζουν ὅτι — ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ — δὲν ἔδινε στὶς μορφές ξεχωριστὴ ὑπόσταση. Μὰ ἴσως ἀπὸ ζήλεια μισοῦσε ἰδιαίτερος τὸν Ἀριστοτέλη καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ Σταγειρίτης προκαλοῦσε περισσότερο τὴν ἐχθρα του, ἐπειδὴ ταύτιζε τὶς μορφές μὲ τὶς τελικὲς αἰτίες. Αὐτὲς ὁ Βάκων τὶς ἀφηνε περιφρονητικὰ στὴ θεολογία ὡς ἀφιερωμένες παρθένες πού μένουν στεῖρες.

Σὰν ἀποψη ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἡ καταδίκη αὐτῆ τῆς τελολογίας εἶναι τελείως ἀδικαιολόγητη καὶ στὰ μάτια ἀκόμη τῶν ἐρευνητῶν, πού ἀπορρίπτουν τὸ θεολογικὸ ἐπιχείρημα κατηγορηματικά.

Γιὰ ἓνα Δαρβινιστὴ ὁ σκοπὸς ὑπονοεῖ τὴν ἐπιβίωση μιᾶς ἀξίας καὶ τὰ μέρη ἑνὸς ὀργανισμοῦ εἶναι χρησιμότητες, πού ἐξελίχτηκαν στὴ δράση καὶ στὴν ἀντίδραση μεταξὺ τῶν ζωντανῶν ὄντων καὶ τοῦ περιβάλλοντός τους.

Στὸ Βάκων ὁμως δὲν ἄρесе μιὰ θεωρία, πού ἔτεινε νὰ τιμῆση τὶς ὑπάρχουσες τακτοποιήσεις γιὰ τὴ φύση, ὡς τέλεια καὶ ἀμετάβλητα ἀποκτήματα, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο, ὅτι θὰ

ἀπειλοῦσε τὸ δικό του σχέδιο, νὰ ξαναδημιουργήσῃ δηλ. τὸν κόσμον μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

Μέσα στὴν οὐτοπία του, τῇ «*Νέα Ἀτλαντίδα*», ὑπάρχουν τεχνητὰ μεταλλεῖα, ποὺ παρέχουν τεχνητὰ μέταλλα, φυτὰ ποὺ φυτρώνουν χωρὶς σπόρους, μηχανήματα ποὺ μετατρέπουν ἓνα δένδρο ἢ φυτὸ σὲ ἄλλο, ἢ ποὺ παρατείνουν τὴν ζωὴ τῶν ζώων ἀφαιρῶντας τοὺς ὀρισμένα ὄργανα, «ποὺ κατασκευάζουν διάφορα εἶδη φιδιῶν, σκουληκιῶν, μυιγῶν, ψαριῶν ἀπὸ τὴ λάσπη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ ἔχουν ἐξελιχθῆ σὲ τέλεια πλάσματα ὅπως τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιά».

Ἐπὶ ὑπάρχουν μηχανὲς ποὺ πετοῦν, ὑποβρύχια καὶ ἀεικίνητα, τέλος δὲ στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ Βάκων παρουσιάζεται ὡς πρόδρομος τοῦ Ἰουλίου Βέρον καὶ τοῦ κ. H. G. Wells. Τέτοια ὄνειρα ὅμως δὲν τοῦ παρέχουν τὸ δικαίωμα, νὰ θεωρεῖται ἀληθινὸς προφήτης τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ τῶν νεωτέρων μηχανικῶν ἐφευρέσεων.

Οἱ ἰδέες του καθ' ἑαυτὲς δὲν ξεπερνοῦν τὴ μαγεία τῆς Μεσαιωνικῆς, ἢ ἀκόμη καλύτερα κάθε ἐποχῆς. Τὸ πρωτότυπο στοιχεῖο ποὺ εἶχε, ἦταν ἡ μέθοδός του· καὶ ἡ μέθοδος αὐτὴ ποὺ θεωρήθηκε μέσο γιὰ νὰ συλλάβῃ τὰ μυστικὰ τῆς φύσεως, ξέρομε ὅτι εἶναι τελείως χιμαιρική. Διότι δὲν ὑπάρχουν Μορφὲς ποὺ νὰ μποροῦν νὰ δημιουργηθοῦν ἐπαγωγικὰ ἔτσι, ὅπως τὶς φαντάστηκε μέ, ἢ χωρὶς τὴ μέθοδο τῶν ἀποκλεισμῶν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὴν ἐπαγωγικὴ μέθοδο, ποὺ δανείστηκε ἀπὸ τὸ Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα, τὴν ἐπινόησε πρῶτα ἡ Ἀθηναϊκὴ φιλοσοφία γιὰ τὶς οὐμανιστικὲς μελέτες τοῦ νόμου, τῆς ἠθικῆς, τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ψυχολογίας, Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, τὶς Φυσικὲς Ἐπιστῆμες πρέπει νὰ τὶς πλησιάσῃ κανεὶς, ὅπως πολὺ σωστά τὸ εἶχαν καταλάβει οἱ Ἕλληνες, μέσον τῶν Μαθηματικῶν, ποὺ γιὰ τὴ δύναμή τους ὁ Μέγας Καγκελάριος δὲν εἶχε καν ἰδέα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ θαυμάσιες ἱκανότητές του θὰ ὄφελοῦσαν περισσότερο ἂν τὶς ἀφιέρωνε στὴν ἠθικὴ φιλοσοφία.

Μόνα τὰ Δοκίμιά του τώρα παραμένουν ὡς ἀπόδειξη, τὶ μεγάλα πράγματα θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε κάνει, ἂν περιοριζόταν σὲ θέματα ποὺ πραγματεύεται σ' αὐτά.

Οἱ περίφημες πραγματείες Λογικῆς καὶ Φυσικῆς, τὸ *Novum Organum* καὶ τὸ *De Augmentis*, παρ' ὅλο τὸν πλοῦτο τους καὶ πῆ λαμπρότητα τῆς γλώσσας, εἶναι σήμερα γιὰ μᾶς λιγώτερο ζωντανὰ ἀπὸ τ' ἀποσπάσματα τῶν πρώτων Ἑλλήνων σοφῶν, ἀπὸ τὰ πλεῖστα τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ πολλὰ τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ ἀπὸ τῆ θεωρία τῶν ἀτόμων, ὅπως τὴν ἀνάπτυξεν ὁ Λουκρήτιος.

Ὁ Μακώλεϋ στηρίζει τὸν ἰσχυρισμό του γιὰ τὴν ἐξέχουσα θέση, ποὺ κατέχει ὁ Βάκων μέσα στοὺς φιλοσόφους, ὄχι στὴν ἐπαγωγικὴ θεωρία του, ποὺ ὀρθὰ παρατηρεῖ ὅτι δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ στοὺς νέους σκοποὺς καὶ κατευθύνσεις, ποὺ ὑποτίθεται πὼς ἔδωσε ἡ διδασκαλία του στὴν ἀναζήτηση τῆς γνώσεως.

Κατὰ τὴν ἄποψη αὐτὴ ὅλη ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ μετατραπῆ ἡ φύση σὲ ἓνα ὄργανο, ποὺ νὰ ἰκανοποιῆ τὶς ἀνθρώπινες ἐπιδιώξεις· ἡ φιλοδοξία αὐτὴ ἀρχίζει κατὰ τὸ Μακώλεϋ ἀπὸ τὴ δημοσίευση τοῦ *Νέου Ὀργάνου*.

Τέτοιος ἰσχυρισμὸς δὲ μπορεῖ νὰ σταθῆ γιὰ δυὸ λόγους:

Ὁ πρῶτος εἶναι ὅτι, ἡ μεγάλη κίνηση τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἄρχισε τουλάχιστο πενήντα χρόνια πρὶν γεννηθῆ ὁ Βάκων, δυνάμωνε γοργὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του χωρὶς ὅμως αὐτὸς νὰ τὸ ξέρη καὶ συνέχισε τὸ δρόμο της, χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν ἐπιταχύνῃ ἢ ἐπέμβασή του.

Ὁ μόνος ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης, ποὺ συνηθέστατα περνᾷ γιὰ μαθητὴς του, εἶναι ὁ Ρόμπερτ Μπούλ (1627—1691).

Μὰ ὁ Μπούλ δὲ διάβασε τὸ *Νέο Ὀργανο* πρὶν ἀπὸ τὰ τριάντα του χρόνια, ἐνῶ μένοντας στὴ Φλωρεντία πρὶν γίνῃ δεκαπέντε, ἐπηρεάστηκε δυνατὰ μελετῶντας τὸ Γαλιλαῖο. Καὶ ἡ χημεία του βασίζεται στὴ θεωρία τῶν ἀτόμων, ποὺ ὁ Βάκων τὴν ἀπέρριπτε.

Ὁ δεύτερος λόγος ποὺ μᾶς κάνει νὰ μὴ δεχτοῦμε τὴ γνώμη τοῦ Μακώλεϋ, εἶναι ὅτι στὴ νεωτέρα Εὐρώπῃ, ὄχι λιγώτερο ἀπὸ ὅσο στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα, οἱ μεγάλες ἐπιδόσεις στὴν ἐπιστήμη ἔγιναν ἀπὸ ἐκείνους μόνο, ποὺ ἀγαποῦσαν τὴ γνώση γιὰ

αὐτὴ τὴν ἴδια, ἢ ἂν αὐτὴ ἢ ἔκφρασή μου εἶναι καλύτερη, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν πραγματικὴ τους περιέργεια.

Χωρὶς ἀμφιβολία οἱ ἀνακαλύψεις τους πρόσθεσαν πάρα πολλὰ στὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, μὰ τέτοια πλεονεκτήματα κερδήθη-
καν, μόνο διότι δὲν τὰ εἶχαν κάνει ἀρχικὸ σκοπὸ τους.

Οἱ μόχθοι τῶν συγχρόνων τοῦ Βάκων, τοῦ Κέπλερ καὶ τοῦ Ζιλμπέρ ὁδήγησαν στὴ ναυσιπλοία μὲ τὶς σεληνιακὰς ἀποστά-
σεις καὶ στὶς διάφορες βιομηχανικὰς ἐφαρμογὰς τοῦ ἠλεκτρομα-
γνητισμοῦ· αὐτὲς ὅμως ἔγιναν χωρὶς ὄνειροπολήσεις γιὰ τὰ ἀπώ-
τερα αὐτὰ ἀποτελέσματα. Καὶ στὶς μέρες μας ὁ μεγαλύτερος
ἐπιστημονικὸς θρίαμβος, ὅπως εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, δὲν
κατορθώθηκε μὲ τὴν ἐλπίδα ὑλικῶν ὠφελημάτων στὴν ἀνθρω-
πότητα; οὔτε ὡς τὰ τώρα ἔδωκε καμιὰ τέτοια ὑπόσχεση.

Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴ νεωτέρα Ἑλιακὴ
Ἀστρονομία. Ἀπὸ τὴν οὐμανιστικὴ ἀποψη δὲ θὰ ἦταν εὐκόλο
νὰ δικαιολογήσωμε τὴν τεράστια δαπάνη ἐνέργειας, χρήματος
καὶ χρόνου, πὺν ἔχει ἀπορροφήση ἢ ἐπιστήμη αὐτή. Οἱ ἀκαδη-
μαϊκοὶ εἶχαν γελοιοποιηθῆ τρομερά, ὅταν συζητοῦσαν πόσοι ἄγ-
γελοι θὰ μπορούσαν νὰ χορέψουν στὴν ἄκρη μιᾶς βελόνας· μὰ
αὐτὸ ὡς καθαρὰ θεωρητικὸ πρόβλημα ἀξίζει βέβαια τόση προ-
σοχή, ὅση καὶ ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἄστρον, ἢ ταχύτητα, ἢ ὁ
νόμος τῆς κατανομῆς τους μέσα στὸ διάστημα. Ἐνας ἀκαδη-
μαϊκὸς θὰ μπορούσε νὰ προβάλλῃ ἀκόμη γιὰ δικαιολόγηση τῆς
περιεργειᾶς του, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ μᾶς ἴσως νὰ αἰσθανθοῦν τὴ
λογικὴ περιέργεια νὰ μάθουν τὸ σωστὸ μέγεθος—ἂν ἔχουν μέ-
γεθος—ὄντων, τὰ ὁποῖα ἐλπίζομε νὰ συναναστραφοῦμε κάποτε.
Ἐνῶ κατὰ τὴν ὁμολογία τῶν ἰδίων τῶν ἀστρονόμων, οὔτε ἐμεῖς,
οὔτε οἱ ἀπόγονοί μας μπορούμε νὰ ἐξακριβώσωμε μὲ ἄμεση
καταμέτρηση, τὴν ἀμφίβολη πρόβλεψη τῆς ἐπιστήμης τους, στὸν
κλάδο τοῦτο τῆς οὐράνιας Στατικῆς καὶ Δυναμικῆς.

Ο ΘΩΜΑΣ ΧΟΜΠΣ

Ἐχει ἀποδειχθῆ ὅτι μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαῖες συνέπειες τῆς
ἀστρονομίας τοῦ Κόπερνικ, ὅπως ἐξήγησεν ὁ Τζ. Μπροῦνο, ἦταν